

GENEL TÜRK TARİHİ

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt/Volume 7, Sayı/Issue 13, Ocak/January 2025, ss. 113-128.

Geliş Tarihi–Received Date: 03.12.2024 Kabul Tarihi–Accepted Date: 17.12.2024

ARAŞTIRMA MAKALESİ – RESEARCH ARTICLE

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE

TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”

 <https://doi.org/10.53718/gttad.1595938>

 MURAT KILIÇ*

ÖZ

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti, siyasi ve toplumsal açıdan ciddi bir bunalım ve parçalanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehlike karşısında aydınlar, dağılmayı önlemek ve devletin geleceğini şekillendirmek amacıyla çeşitli fikir ve cereyanlar etrafında birleşmişlerdir. Bunlardan biri de Tanzimat'tan itibaren başvurulan ve Balkan Savaşlarına kadar devletin resmî ideolojisi haline gelmiş olan Osmanlıcılık ve bu akımın ana gayesi olan Osmanlılığın, Mütareke Dönemi'nin uluslararası ve toplumsal şartlarına uygun hale getirilerek yeniden uygulanması düşüncesidir. Bilhassa İttihat ve Terakki ile birlikte Türkçülüğün gözden düşmesiyle pek çok kesimden pek çok aydın bu konudaki tartışmalara dahil olmuş ve Osmanlılık politikalarına yeniden dönüş, Mütareke Dönemi'nin önemli meselelerinden biri haline gelmiştir.

Bu tartışmaların önemli katılımcılarından biri de Meşrutiyet dönemi düşünce hayatının önemli figürlerinden Tekin Alp (Moiz Kohen), olmuştur. Dönemin karmaşık atmosferinde Osmanlıcılık ve Osmanlılığa dair özgün bir yorum getirmiştir. Alp'in Büyük Mecmua adlı dergide yayımlanan “Yeni Osmanlılık” başlıklı iki makalesi hem Osmanlılık düşüncesinin, yeniden değerlendirilmesine; hem de Türkçülük ideolojisiyle olan ilişkisinin sorgulanmasına imkân tanımıştır. Tekin Alp'in önerdiği “Yeni Osmanlılık,” yalnızca bir nostalji ve eskiye öykünme ürünü değil, aksine Osmanlı toplumunda dini, etnik ve sosyo-ekonomik bölünmeleri gidermeye yönelik modern bir toplumsal birlik projesi olarak tasarlanmıştır. Tekin Alp, geçmişteki Osmanlıcılık deneyimlerinin temel sorunlarını tespit ederek, bu sorunların gelecekte nasıl aşılabileceğine dair çözüm önerileri sunmuştur. Ona göre Osmanlı toplumu, “fatih-reaya” ilişkisi ve bu ilişkiden kaynaklanan ekonomik ve sosyal dengesizliklerle şekillenmiştir. Alp'in yeni önerisi, toplumun bu geleneksel ayrımlarını ortadan kaldırarak, ortak bir milli bilinç ve ekonomik iş birliği temelinde yeni bir düzen inşa etmeyi hedeflemiştir. Bu hedef doğrultusunda modern vatandaşlık anlayışını merkeze alan bir toplum modeli öne sürmüştür. Ancak, dönemin uluslararası dinamikleri ve Osmanlı Devleti içindeki siyasi kaos, bu tür bir idealin gerçekleşmesini zorlaştırmıştır.

Bu çalışma da temelde Mütareke Dönemi'nde Osmanlılık tartışmaları içerisinde Tekin Alp'in rolünü ve düşüncelerini, ele almaktadır. Bilhassa Tekin Alp'in makalelerinde, Osmanlı toplumunda yaşanan dini ve milli ayrışmalara dair eleştirileri, Türkçülük ile Osmanlıcılık arasında bir denge kurma çabasına dikkat çekmektedir. Nitekim bu çaba, bir yandan parçalanmış bir imparatorluğun acil ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken, diğer yandan da birleşik bir ulusal kimliğin ideolojik temellerini atmaya yönelmiştir. Bu bağlamda Alp, özellikle ekonomik kalkınmayı ve milli bilincin geliştirilmesini, Osmanlı toplumunun yeniden inşası için temel ön koşullar olarak görmüştür. Sonuç olarak, “Yeni Osmanlılık” düşüncesi, bir yandan geçmişteki Osmanlıcılık akımının başarısızlıklarından ders alırken, diğer yandan da modern bir vatandaşlık anlayışı ve toplumsal eşitlik üzerine kurulu bir birlik modeli önerisi sunmaktadır. Tekin Alp'in yazıları, sadece Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki fikri tartışmaları anlamak açısından değil, aynı zamanda Cumhuriyet'in inşa sürecindeki düşünsel birikimi değerlendirmek açısından da kıymetlidir. Alp'in bu önerileri, dönemin şartları gereği tam anlamıyla uygulanamamış olsa da Mütareke Dönemi fikir hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Çalışmada önce mütareke döneminin kaotik ortamı ve Osmanlılık tartışmaları; ardından Büyük Mecmua ve Tekin Alp'in bu tartışmalar içerisindeki yeri ve nihayet “Yeni Osmanlılık” hakkındaki düşünceleri incelenmektedir.

* Doç. Dr., Nevşehir Hacıbektaş Veli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Nevşehir/TÜRKİYE, E-Posta: muratkilic@nevsehir.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5048-5227.

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”

Anahtar Kelimeler: Büyük Mecmua, Türkçülük, Osmanlılık, Yeni Osmanlılık, Tekin Alp.

TEKİN ALP AND “NEO-OTTOMANISM”

WITHIN THE OTTOMANISM DEBATES OF THE ARMISTICE PERIOD

ABSTRACT

Following the First World War, the Ottoman Empire faced a severe crisis and the threat of disintegration, both politically and socially. In response to this danger, intellectuals united around various ideas and movements to prevent the collapse and shape the future of the state. One such idea was the revival and adaptation of Ottomanism, which had been a prominent framework since the Tanzimat era and had served as the official ideology of the state until the Balkan Wars. During the Armistice Period, Ottomanism was reconsidered and revised to align with the international and social conditions of the time. Particularly after the decline of Turkism, which had fallen out of favor with the discrediting of the Committee of Union and Progress, intellectuals from various circles engaged in debates over Ottomanism. Consequently, a return to Ottomanist policies became one of the central issues of the Armistice Period.

One of the prominent participants in these discussions was Tekin Alp (Moiz Kohen), a significant figure in the intellectual life of the Constitutional Era. Amid the period's complex atmosphere, Alp offered a unique interpretation of Ottomanism. His two articles titled “Neo-Ottomanism”, published in the journal *Büyük Mecmua*, enabled both a reassessment of Ottomanism and a critique of its relationship with the ideology of Turkism. Tekin Alp's proposal for Neo-Ottomanism was not merely a nostalgic or backward-looking attempt but a modern social unity project aimed at addressing the religious, ethnic, and socio-economic divisions within Ottoman society. Tekin Alp identified the fundamental problems of previous Ottomanist experiments and proposed solutions for overcoming these challenges in the future. According to him, Ottoman society was shaped by the "conqueror-reaya" relationship, which led to economic and social inequalities. His new proposal sought to eliminate these traditional divisions and build a new order based on shared national consciousness and economic cooperation. Central to this vision was a model of society grounded in the principles of modern citizenship. However, the international dynamics of the period and the political chaos within the Ottoman Empire made the realization of such an ideal challenging.

This study examines the Ottomanist debates during the Armistice period but primarily focuses on Tekin Alp's role in these discussions. In particular, it highlights Alp's critique of the religious and national divisions in Ottoman society and his efforts to establish a balance between Turkism and Ottomanism. His endeavor sought to address the immediate needs of a fragmented empire while also laying the ideological foundations for a unified national identity. In this context, Alp viewed economic development and the cultivation of national consciousness as essential prerequisites for the reconstruction of Ottoman society. In conclusion, the concept of Neo-Ottomanism reflected lessons from the failures of earlier Ottomanist efforts while offering a model of unity based on modern citizenship and social equality. Tekin Alp's writings are valuable not only for understanding the intellectual debates of the Ottoman Empire's final period but also for evaluating the ideological groundwork of the Republic's formative years. Although his proposals could not be fully realized due to the conditions of the time, they hold a significant place in the intellectual landscape of the Armistice period. This study first examines the chaotic environment of the Armistice period and the debates surrounding Ottomanism, followed by an analysis of *Büyük Mecmua* and Tekin Alp's contributions, concluding with his thoughts on Neo-Ottomanism.

Keywords: *Büyük Mecmua*, Turkism, Ottomanism, Neo-Ottomanism, Tekin Alp.

GİRİŞ

Birinci Dünya Savaşı, öylesine derin ve etkili siyasi, iktisadi, toplumsal sonuçlar ortaya çıkarmıştır ki savaş sonrası dünyada pek az şey savaş öncesindekiyle aynı kalmıştır. Bunlardan biri de şüphesiz siyasi yapılar ve haritalardır. Bu bağlamda savaşın en önemli sonuçlarından biri, çok milletli imparatorlukların parçalanarak yerlerine milli devletlerin kurulması yahut kurdurulmasıdır. Bu köklü değişimin dayandırıldığı temel prensip olan self determinasyon, bilhassa Wilson prensipleri vasıtasıyla meşrulaştırılmış, hatta kutsanmıştır. Neticede de uluslararası sistem, ırka ya da dile dayanan grupların millet olma niteliklerine dayanarak siyasi bağımsızlık ve devlet kurma talebinin kabul edilmesi üzerine temellenmiştir. Dahası bu, bir güç sorunu olmaktan çıkıp hak sorunu haline gelmiştir.¹

Bu durumdan en çok ve doğrudan etkilenen ülkelerden biri de hiç şüphe yok ki Osmanlı Devleti'dir. İmparatorluk, zaten bilhassa 19. yüzyıl başlarından itibaren milliyetçi isyanlar ve anasır meselesiyle uğraşmak

¹ Edward Hallet Carr, *Milliyetçilik ve Sonrası*, çev. Osman Akınbay, İletişim Yayınları, İstanbul 2007, s. 61.

zorunda kalmış; milliyetçiliğe karşı bir panzehir olarak düşünülen Osmanlılık siyaseti ve onun asli amacı olan Osmanlılık ruhunu ve kimliğini yaratma fikri, Balkan Savaşları'nda büyük bir darbe alarak yerini, büyük ölçüde Türkçülüğe bırakmıştır. Bunlarla birlikte bir dönem reçete olarak ortaya konulan İslam İttihadı fikri ve siyasetini de unutmamak gerekir. Dolayısıyla Osmanlı devlet adamı ve aydınının, yaklaşık bir asırlık süreyi, beka kaygısı ve kurtuluş çaresi arayışı içerisinde geçirdiğini söylemek, yanlış olmayacaktır. Ne var ki bu arayış ve çareler üzerindeki tartışmalar, Dünya Savaşı sırasında bir süreliğine rafa kaldırılmışken, savaşın bitimiyle tekrar gün yüzüne çıkmış ve eskisinden çok daha hararetli tartışmalara neden olmuştur. Üstelik yukarıda bahsedilen uluslararası konjonktür, anasır meselesinin yeniden alevlenmesine zemin hazırlamış ve Mütareke Döneminin en önemli sorunlarından birini, anasırın durumu teşkil etmiştir. Gayrimüslim unsurlarla ilişkinin nasıl yürütüleceği, münferit bir tartışma konusu olmuştur. İşte bu çerçevede ortaya atılan görüşlerden biri “Yeni Osmanlılık” olarak karşımıza çıkmaktadır. Esasen mütareke döneminde “Yeni Osmanlılık” şeklinde ifade edilen şeyi, bir süreliğine terk edilmiş görünen Meşrutiyet dönemi Osmanlıcılığının, İttihat ve Terakki iktidarı ve Türkçülük siyasası tecrübesinden çıkarılan dersler doğrultusunda tekrar uygulanmaya konulması fikri olarak tanımlamak mümkündür. Ancak biraz daha detaylı bir bakışla, bununla kastedilenin, denenmiş, gözden geçirilerek ve tadil ederek tekrar yürürlüğe koymaktan biraz daha öte bir şey olduğu görülmektedir. Hal böyle iken de “Yeni Osmanlılık” akımını, üzerinde çok durulmayan yahut gözden kaçan Mütareke Dönemi'nin münferit fikir hareketlerinden ve siyasalarından biri olarak değerlendirmek mümkündür. Bu münferit akım üzerine yapılan tartışmalara pek çok Osmanlı aydını ve yayın organı dahil olmuştur. Öyle ki bu konuda henüz tam manasıyla aydınlatılmamış ve üzerinde çalışılmamış ciddi bir külliyat da mevcuttur. Tartışmalara müdahil olan ve bu doğrultuda kalem oynatanlardan biri de Meşrutiyet dönemi siyasa ve düşün hayatının önemli isimlerinden Tekin Alp (Moiz Kohen) olmuştur. Osmanlılık ve Türkçülük akımı içerisinde özgül bir ağırlığa sahip olan Tekin Alp, Mütareke Döneminin yayın organlarından *Büyük Mecmua*'da “Yeni Osmanlılık” başlıklı yazılar kaleme almıştır.

Bu çalışmanın amacı da Tekin Alp'in düşünce hayatının önemli; lakin bugüne kadar çok da üzerinde durulmamış bir halkası olan “Yeni Osmanlılık” hususundaki yaklaşımını ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda öncelikle “Yeni Osmanlılık” kavramına açıklık getirilmeye çalışılmış ve mütareke dönemi Osmanlılık tartışmalarına değinilmiştir. Bunun ardından Tekin Alp'in yazılarını kaleme aldığı *Büyük Mecmua* hakkında bilgi verilmiş ve nihayet Yeni Osmanlılık hususundaki görüşleri analiz edilmiştir.

1. Bir Kurtuluş Seçeneği: “Yeniden” Osmanlılık

Osmanlı Devleti'nin Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasını ve buna bağlı olarak İtilaf Devletlerinin yaptırımlarının başlamasını izleyen ve devlet ve toplum adına pek çok açıdan sancılı geçen süreci, Mütareke Dönemi olarak isimlendirmek mümkündür. Söz konusu dönemde, hemen her alanda müthiş bir belirsizlik ve kaostan söz etmek mümkündür. Bununla birlikte öne çıkan en önemli meselelerden biri, azınlıklar olmuştur². Nitekim İtilaf Devletlerinin de üzerinde en çok durduğu konuların başında Osmanlı sınırları içerisinde yaşayan gayrimüslim unsurlar gelmektedir. Öyle ki devletler, kendi iddiaları doğrultusunda Osmanlı Hükümeti'nden “savaş suçluları” ile “Rum ve Ermeni tehciri ve kıtaline sebep olanların” cezalandırılmasını ve bu konuda hemen harekete geçilmesini istemişlerdir. İtilaf Devletlerinin takındığı bu tavırdan ve yer yer başlayan işgallerden cesaret bulan pek çok gayrimüslim unsur da mevcut ortamda çeşitli taşkınlıklara ve olaylara imza atmıştır.³

Bu sürece paralel olarak bir yandan da İttihat ve Terakki, başta “İslam, Ermeni, Rum tehciri ve kıtallerini tertip ve memleket halkını birbiri aleyhine öldürmeye sevk ve teşvik” ithamı olmak üzere kendisine yöneltilen pek çok suçlama nedeniyle yargılanmış ve yöneticilerinin bir kısmı, cezalandırılmış yahut sürgüne gönderilmiştir.⁴ Savaşın ve yaşanan olumsuzlukların müsebbibi olarak görülen İttihat ve Terakki, dönemin cari atmosferi içerisinde sakıncalı olarak addedilmiş ve en azından bir süreliğine zahiren gözden düşmüştür. Öyle ki İttihat ve Terakki'nin siyasal alandaki varisi olan Teceddüd Fırkası dahi selefiyle organik bağımlı kesmiş görünme gayreti içerisindedir. Sabık İttihat ve Terakki azaları ve yöneticilerinin yeni fırka ile bağlarının kesilmesine; İttihat ve Terakki azalarından şahsi ve keyfi icraatlarıyla memleketi felakete sürükleyenler ile cemiyeti, şahsi menfaatlerine alet edenlerin yeni fırkayla ilişkilerinin sonlandırılmasına karar verilmiştir.⁵ Ne var ki gözden düşen sadece İttihat ve Terakki ve onun mensupları değil; aynı zamanda Balkan Savaşları sonrası açıktan ve yüksek sesle savunulan

² “Azınlık” ifadesi, Osmanlı Devleti'nin millet sistemi ve kendi tebaasına yaklaşımı dolayısıyla resmi yazışma ve yaklaşımında kullanılmamıştır. Birinci Dünya Savaşı süresince de yaşanan farklı sorunlara karşın gayrimüslim unsurların hukuki statüsünde bir değişim, olmamıştır. Bununla birlikte Tanzimat fermanından sonra, gayrimüslimlere yönelik uygulamaların ve Avrupa'daki milli devletin gelişme sürecinde aydınlar, Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslim unsurları, “azınlık” bağlamında değerlendirecek ifadelerle tanımlamışlardır. Bu makalede de fiili durum dikkate alınarak, Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslim unsurlar, azınlık olarak ifade edilmiştir. Osmanlı Devleti'nde uygulanan millet sistemindeki dönüşüm ve azınlık kavramı için bkz. Ramazan Erhan Güllü, “Osmanlı Devleti'nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti'nin Gayrimüslim Vatandaşlarının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme”, *Bilig, Türk Dnyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 95, Güz 2020, ss. 149-176.

³ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977, s. 72, 84-86.

⁴ Feridun Ata, *İşgal İstanbul'unda Tehcir Yargulamaları*, TTK, Ankara 2005, s. 132.

⁵ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, Arba Yayınları, İstanbul 1952, s. 412-413.

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”

Türkçülük ideolojisi olmuştur. Atay’a göre Mütareke Dönemi itibarıyla Türkçülük ve Türkçüler, hiç politikaya karışmasalar bile, suçlu ve sorumlular arasında görülmüş ve sanki bütün felaketlerin sebebiymiş gibi muameleye maruz kalmıştır. Tek kabahatleri olan “Türklerde milliyet hissini uyandırmak”, cinayet ile eşdeğer tutulmuş, bununla ilişkili olanlar, devlet görevlerinden, üniversiteden tasfiye edilmiştir. Bu durum karşısında da milliyetçi aydın ne yapacağını ne düşüneceğini bilmez bir halde ve endişe içerisindeydi.⁶

Ne var ki bu endişe ve kafa karışıklığı sadece Türkçü çevrelere has değildir. Neredeyse bütün Osmanlı aydını, benzer durumda mütarekenin getirdiği yeni şartlar karşısında nasıl bir yol izleneceği hususunda bir arayış içerisindeydi. Mütareke’nin ilk günlerinden itibaren aydınlar arasında farklı eğilimler olduğu görülmektedir. İstanbul’da bazı aydınlar, bütün münevverleri doğal üye saydıkları ve Türklerin hakları için kulis ve propaganda yapmayı amaç edinen Millî Kongre isimli bir dernek kurmuşlardır. Diğer yandan Türkiye üzerinde Amerikan veya İngiliz mandasını savunanlar ile her türlü yabancı himayesine karşı çıkan aydınlar mevcuttur. Bir diğer grup aydın ise İtilaf devletlerine karşı her türlü direnişin boşa ve yanlış olduğu, faydadan çok zarar getireceği kanaatine sahiptir.⁷ Yüksek rütbeli bazı genç askerler ve aydınlar ise direnmek, savaşarak esaretten kurtulmak umundadır.⁸

Bütün bunlarla birlikte söz konusu atmosferde üzerinde konuşulan ve tartışma yürütülen güçlü akımlardan biri, “Osmanlılık” yahut “Osmanlılık” olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹ Bu akım, bilhassa anasır meselesinin yeniden “hortladığı” Mütareke Döneminde, İmparatorluğun ne olacağı ve nasıl bir yol izleyeceği sorusu karşısında ortaya atılan en tartışmalı çözümlerden biridir ve aynı topraklar içinde Hristiyan ve Müslüman, farklı etnik grupların ve mezheplerin birlikteliğini, modern ve seküler bir vatandaşlık bağıyla sağlamayı savunmaktadır. Bu akımı savunanlardan önemli bir kısmına göre “Osmanlılık”, yeni koşullar altında tekrar inşa edilmelidir. Arayışın temel çıkış noktası, geçmişte İttihatçıların yanlış politikaları sonucunda kötü şeyler yaşandığı, ancak bu politikaların iflas ettiği ve şimdi, mazinin silinerek geleceğin yeniden kurulabileceğidir.¹⁰

Bu yeni Osmanlılık fikrinin peşinden gidenlerin sayısı hiç de azımsanmayacak düzeydedir. Öyle ki Atay, Mütareke Dönemi İstanbul’unu tanımlarken, “Tatlı su Osmanlılığı, Hürriyet ve İtilaf Türklüğü ve Beyoğlu Hristiyanlığının İstanbul’u” ifadesini kullanmıştır.¹¹ Eleştirel ve alaycı bir tavır içermekle birlikte Osmanlılığın o gün için imparatorluğun başkentindeki etkisine ve güçlü birkaç akımdan biri olduğuna işaret etmektedir. Nitekim pek çok yayın organı ve aydın, bu akımı savunmaktadır. Bunları üç grupta tasnif etmek mümkündür. İlk grupta İttihat ve Terakki’nin ve onun çizgisindeki Türkçülüğün karşısında yer alan *Alemdar*, *Sabah*, *Peyam-ı Sabah*, *Hadisat* gibi gazeteler ile Refi Cevat, Süleyman Nazif gibi isimler yer almaktadır. Bunlar, imparatorluğun çöküşü gidişinden İttihatçıları sorumlu tutmaktadır. İttihatçıların ve Türkçülüğün verdiği zararları, giderecek ve devlet idaresini, yeniden düze çıkaracak olan formülün, yeniden uygulanacak bir Osmanlılık olduğuna inanmaktadırlar.¹² İkinci grup ise kendini milliyetperver olarak tanımlayan *Vakit*, *İkdâm*, *İleri* gibi gazetelerden müteşekkildir. Bilhassa *Vakit*’teki yazılarıyla Ahmet Emin, konuya en çok ehemmiyet veren ve yeni bir Osmanlılık akımını en çok savunan isimlerin başında gelmektedir.¹³

Bunlarla birlikte Osmanlılık üzerine devam eden tartışmalara dahil olan üçüncü bir grubun daha var olduğunu iddia etmek mümkündür. Bunların, İttihatçılık ve Türkçülüğü aynı gören topyekûn bir bakış açısına sahip olmamak ve yapılan hatalardan bütün Türkçüleri mesul tutmamakla birlikte daha önce denenmiş olan Osmanlılık uygulamalarına yeniden dönmeye ihtiyatla yaklaşan bir görüşe sahip oldukları söylenebilir. Bunun en karakteristik örneklerinden birine Mütareke Döneminin dikkate şayan yayın organlarından biri olan *Büyük Mecmua*’da rastlamak mümkündür.

⁶ Falih Rıfkı Atay, *Çankaya*, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1969, s. 138, 132.

⁷ Bilge Criss, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 82, 91.

⁸ Mete Tunçay, “Mütareke İstanbul’u”, *Büyük İstanbul Tarihi*, C.II, İBB Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 247.

⁹ Bu iki kavramın pek çok kez birbirinin yerine kullanıldığını görmek mümkündür. Bu durum, mana ve işlev bakımından önemli bir soruna yol açmıyor gibi görünse de iki kavram arasında farklılık olduğu aşikârdır. Osmanlılık, bir siyasa ve metodun adiyken; Osmanlılık, bu siyasanın ana hedefini, gayesini, teşkil etmektedir. Bu farklılığı, Hanioglu’nun şu ifadeleriyle açıklamak mümkündür: *Özellikle Fransız İhtilâlinin sonrasındaki Osmanlı İmparatorluğunun sorunlarından başkası haline gelen çeşitli unsurların bağımsızlık hareketlerini ve imparatorluktan kopma çabalarını, her türlü etnik milliyetin üzerinde Osmanlılık kavramı yaratarak önlemeye çalışan siyasal ve düşünce hareketine “Osmanlılık” denilmektedir.* Şükrü Hanioglu, “Osmanlılık”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, s. 1389. Somel de Osmanlılık üzerine kaleme aldığı tetkik yazısında Osmanlılığın, İmparatorluğu bir arada tutabilecek bir araç ve üst kimlik olarak Osmanlılığı ortaya koyduğunu ve savunduğunu, belirtmektedir. Selçuk Akşin Somel, “Osmanlı Reform Çağında Osmanlılık Düşüncesi (1839-1913)”, *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s. 114.

¹⁰ Nesim Şeker, “Türklük ve Osmanlılık Arasında: Birinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Milliyet Arayışları ya da Anasır Meselesi”, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma*, Der. Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 159.

¹¹ Atay, *age*, s. 134.

¹² Şeker, *age*, s. 167; Orhan Koloğlu, *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918*, Boyut Kitapları, İstanbul 2000, s. 254-256.

¹³ Mütareke Dönemi Osmanlılık tartışmaları için bkz. Kenan Özkan, “Mütareke Döneminde Milliyet ve Anasır Kavramı Üzerine Tartışmalar”, *Belgi*, S. 15, (Yaz 2018), s. 694-727.

2. “Çok Sesli” Bir Yayın Organı: *Büyük Mecmua*

Matbuat ve aydınlar arasında mevcut olan fikir ayrılıkları ve kafa karışıklığı içerisinde Mart 1919’da haftalık olarak yayımlanmaya başlayan *Büyük Mecmua* adlı dergi, işgal ettiği nevi şahsına münhasır mevki ile dikkat çekmektedir. Derginin imtiyaz sahibi ve müdürü Zekeriya Sertel’dir. Derginin yazar kadrosu hayli göz doldurucu ve tatmin edici görünmektedir. Ömer Seyfettin, Halide Edip, Ali Canip, Falih Rıfkı, şair Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Faruk Nafiz, Köprülüzade Mehmet Fuad, Mehmet Emin Yurdakul, üniversite hocalarından İsmail Hakkı, Tekin Alp ve Reşat Nuri, Celal Sahir, Ruşen Eşref, derginin yazarları arasındadır. Nitekim Mütareke ertesi İstanbul’unun pek de aydınlık olmayan ortamında yayın hayatına başlayan derginin yayın süreci, dönemin en tanınmış yazarları, hikayecileri, şairleri ve ediplerinin Sertel’lerin evinde bir araya geldiği toplantılarda şekillenmiştir. Sertel, bu toplantılarda mevcut durumdan herkesin ümitsiz olduğunu ve çıkar bir yol arandığını; neticede halka ümit ve cesaret vermek, halkı uyandırmak amacıyla haftalık bir dergi çıkarmaya karar verdiklerini ifade etmektedir. Derginin adı *Büyük Mecmua* olacak ve yazarlar para almayacaktır.¹⁴

Nitekim ilk sayısında derginin gayesi, *Nevmidi olup etrafa zehir saçacağımıza yahut herkese milletin âtisinden ümit kalmadığını neşredebilmeye oturup el birliğiyle çalışmalı ve milletin hars itibarıyla yükselmesini ve hakiki bir millet olmasını temine gayret etmek* olarak belirtilmektedir.¹⁵ Derginin başında bulunan Zekeriya Sertel de zamanın susup köşeye çekilecek bir zaman olmadığını, ifade etmektedir. Ne var ki sessiz kalmamakla birlikte aynı zamanda dikkatli olunması gerekmektedir. Sertel bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: *Başlangıçta fincancı katırlarını ürkütmemek ve düşmanın hıncını üzerimize çekmemek için ihtiyatlı hareket ediyorduk. Yazarlar, ilk zamanlarda öyle konularla uğraşılıyor ve öyle şeyler yazıyorlardı ki, sanki İstanbul’un ve memleketin o günkü cehennem hayatı onları hiç ilgilendirmiyordu. Dergiyi okuyanlar, o vakit ki Türk aydınlarının sanki bir hayal aleminde yaşadıklarına hükmedebilirlerdi. Kinimizi, öfkemizi içimizde tutuyor, fırsat bekliyor, düşmana imkân vermemeye çalışıyorduk. Pusuda günümüzü bekliyorduk.*¹⁶

Sertel’in bu ifadelerine karşın derginin, çıktığı günün sorunlarına ve meselelerine yüz çevirdiğini söylemek mümkün değildir. Daha ilk sayısından itibaren güncel meseleleri sayfalarına taşımakta; “Vatanın bu karanlık günlerinde önünü göremeyen ve karamsarlığa kapılan Türk gençlerine iman ve ülkü verebilmekten” bahsedebilmektedir.¹⁷ Dolayısıyla olsa olsa belki biraz sinik bir tavırdan söz etmek mümkün olabilir.

Sabiha Sertel de derginin yaklaşımı ve yayın politikasından bahsederken dergide “forum” havasının hakim olduğuna dikkat çekmektedir. Görüş ve inançları ayrı insanların bu dergide yıkılışın sebeplerini araştırdığını, kurtuluş yollarını bulmaya çalıştıklarını belirtmektedir. Bu çerçevede Türkçülük, milliyetçilik ve hatta iktisadi sosyalizm konulu yazılar bir arada yer alabilmektedir. Bu konu başlıklarından biri de “Yeni Osmanlılık” olarak karşımıza çıkar. Dergi, o günün önemli tartışmalarından birine kayıtsız kalmamış ve Tekin Alp’in iki adet yazısına yer vermiştir. Sabiha Sertel, dönemin önemli tartışmaları arasında olan Yeni Osmanlılık ve bu hususta dergide yazıları yayımlanan Tekin Alp hakkında şu sözleri sarf etmektedir:

“[...]Aydınlar bir fikir buhranı içinde idiler. Yıkılışın sebeplerini yüzeyde arıyor, Osmanlı İmparatorluğunu çökerten iç ve dış sebepleri, ekonomik ve politik nedenleri araştırmıyorlardı. Yıkılış devrinde meydana gelen çeşitli fikir akımlarını yıkılışın sebepleri sayıyorlardı [...] Bu tartışmalar arasında “Yeni Osmanlılık” siperine saklananlar oldu. Bunlar azınlıkların “reaya” muamelesi gördüklerini, İttihatçıların milli bir politika ile azınlıkları ezdiğini, yine Osmanlılık politikasına dönmek gerektiğini iddia ediyorlardı. Bir zamanlar Ziya Gökalp’le beraber Türkçülüğü, milliyetçiliği savunan Tekin Alp bile “1908 devriminin ilk günlerinde, unsurlar arasında bir kardeşlik doğduğunu, papazların hocaların öpüştüğünü, özellikle Rumeli’de çete çarpışmalarının durduğunu” yazıyor taraf taraf ittihadı anasır ve azınlıkları birleştirme cemiyetinin kurulduğunu belirtiyor, az zaman sonra esef verici olayların meydana geldiğini söylüyordu. “Yeni Osmanlılık” politikasına dönmeyi salık veriyordu”.¹⁸

Tekin Alp’in birinci ve ikinci sayılarda çıkan “Yeni Osmanlılık” başlıklı yazıları dışında *Büyük Mecmua*’da bu konunun işlenmediğini görüyoruz. Dolayısıyla dergiye bu akımı savunan matbuat arasında yer vermek mümkün değildir. Öte yandan Sertel’in ifade ettiği gibi Tekin Alp’in bu yazılarda “Osmanlılık siperine saklanması gibi bir durum da söz konusu değildir. Hatta tam aksine yazılarda Türkçü-Turancı hassasiyetlerin göz önünde bulundurulduğu iddia edilebilir. Kaldı ki derginin daha çok Türkçü-Milliyetçi çizgiye yakın bir yayın politikasına sahip olduğunu ifade etmek de yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte Tekin Alp’in yazısının, ortada dolaşan “Yeni Osmanlılık” söylemleri ve söylentilerine karşı bir cevap olarak hazırlanmış olması da akla gelen seçeneklerden biridir. Nitekim yazıların sunumunda yayıncılar tarafından şu ifadelerle yer verilmektedir: *Mütarekeyi müteakip memlekette bir taraftan Osmanlılık cereyanı yeniden ortaya atılırken diğer taraftan karşı taraf aleyhimize bir takım tezahürata başladı. Yek diğeriyle tezat teşkil eden bu tezahürlerin tevliid edebileceği neticeyle Osmanlılığın*

¹⁴ Sabiha Sertel, *Roman Gibi*, Belge Yayınları, İstanbul 1987, s. 15.

¹⁵ “Büyük Mecmuanın Gayesi”, *Büyük Mecmua*, S. 1, 6 Mart 1919, s. 1.

¹⁶ Zekeriya Sertel, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977, s. 92.

¹⁷ “Mefkure”, *Büyük Mecmua*, S. 1, 6 Mart 1919, s. 1.

¹⁸ Sertel, *Roman Gibi*, s. 15-17.

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”

tarihin muhtelif devrilerindeki şekilleri hakkında Tekin Alp Bey tarafından yazılan âtidedeki satırları karilerimizin dikkatle okuyacaklarına şüphe yoktur.¹⁹

Burada yer verilen “karşı taraf” ifadesiyle kastedilenin ne veya kim olduğu açık değildir. Bununla birlikte Osmanlılığı savunan ilk grup matbuatın ve aydınların olması kuvvetle muhtemeldir. Bu ihtimalden hareketle de derginin Osmanlılık tartışmalarına Türkçü bir zaviyeden baktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Tekin Alp’in bu iş için seçilmesi ise bilinçli ve isabetli bir tercih olarak görünmektedir.

3. Mütareke Döneminde Bir “Osmanlı” Aydını: Tekin Alp

Esas ismi Moiz Kohen olan Tekin Alp, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi düşünce hayatı içerisinde kayda değer ve nevi şahsına münhasır isimlerden biridir. Onun siyasi ve düşünce hayatının en dikkat çekici kısmı, şüphesiz hayatı boyunca farklı siyasi akımlar ve düşünce hareketleri dahilinde gayretli ve güçlü bir figür olarak yer alabilmesidir. Evvela karşımıza iyi ve inançlı bir Osmanlılık taraftarı olarak çıkmaktadır. 1905’te İttihat ve Terakki üyesi olan Tekin Alp, 1908’den itibaren de cemiyetin resmî yayın organı olan *İttihat ve Terakki* gazetesinde Osmanlılık doğrultusunda yazılar kaleme almıştır. Türkçenin anasır arasında yayılması amacıyla Ta’im-i Lisân-ı Osmânî Cemiyeti’ni kurmuştur. 1910 yılında Osmanlılaşma Cemiyeti’nin kurulmasına öncülük ederken; 1911 yılında da Vatanseverler Birliği adında bir cemiyet kurma girişiminde bulunmuştur. Balkan Savaşlarıyla birlikte koyu bir müdafii olduğu Osmanlılığın gözden düşmesiyle Ziya Gökalp’in önderliğini yaptığı ve Türkçü bir çizgide yer alan “Yeni Hayat” grubuna dahil olmuştur. 1912’de Fransa’da yayımlanan *Mercure de France* adlı dergide Türkçülük akımını Avrupa’ya tanıtan geniş bir tetkik yazısı yayımlanmıştır. 1914 yılında en çok ses getiren ve Pantürkizmin yol haritası olarak tanımlanabilecek olan *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler? Büyük Türkçülerin En Meşhur Mütalaatı* adlı kitabı yayımlanmıştır. Siyasal Türkçülüğün yanı sıra *İktisadiyat* ve *Yeni Mecmua* gibi dergilerde, Ziya Gökalp’in yakın çevresinde yer almış; milli iktisat ve solidarizm konulu yazılarıyla da Türkçülüğün iktisadi ve toplumsal yönünde hizmet etmiştir. Öyle ki savaş bitimine kadar *Yeni Mecmua*’da iktisadi konulardan yazmaya devam etmiş en son Eylül 1918’de bu hususta yayın yapmıştır.²⁰

Mütarekeden sonra ise pek çok Osmanlı aydını gibi Tekin Alp de kendisini, bir kaos ve arayış içerisinde bulmuştur. Ne var ki çok geçmeden azınlıkların durumu, Osmanlılık ve Türkçülük siyasaları gibi konular üzerinde başlayan tartışmalar 1919 Mart’ında *Büyük Mecmua*’da yayımlanan “Yeni Osmanlılık” başlığını taşıyan iki adet yazıyla dahil olmuştur. Tekin Alp gibi bir ismin, yeniden gündeme gelen Osmanlılık gibi bir konudaki fikirleri şüphesiz kıymetlidir. Nitekim kendisi, bir dönem Osmanlılığın koyu bir taraftarı olmuş; sonra ise Türkçülük akımı içerisinde önemli bir mevki işgal etmiştir. Dolayısıyla, hadiseye çok yönlü ve farklı zaviyelerden aynı anda bakabilme imkanına sahiptir. Musevi bir Osmanlı vatandaşı olarak yurtiçinde ve dışında, gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarının mutlak entegrasyonu için çalışmış; Tekin Alp ismiyle Türkçülüğün en ateşli savunucularından olmuştur. Başka bir ifadeyle tartışılan konuların neredeyse hepsini görmüş geçirmiş; tecrübe etmiş birisidir.

Gerçi Tekin Alp’in bilhassa Türkçülük alanındaki faaliyetleri ve tavrı, zaman zaman eleştirilere maruz kalmıştır. Bu durum Mütareke Dönemi’nde de devam etmiştir. Hatta henüz Yeni Osmanlılık konusunda yazmadan önce ismi, Osmanlılık tartışmalarına dahil olmuştur. *Hadisat* gazetesinde Bahur İsrail Efendi’nin Osmanlılığı savunan ve Türkçülük cereyanının tahribatı konusundaki yazısı üzerine Türkçü çevrelerden gelen tepkilere Süleyman Nazif, verdiği cevapta Tekin Alp’i de hedef almış ve şu ifadeleri kullanmıştır:

“[...] Bahur İsrail Efendi, tevellüden ve irfanen halis bir Osmanlı olan Musevi vatandaşlarımızdandır. Bu sıfatı haiz olan her adamın menfaat-i umumiye-i Osmaniye haricinde bir temettü-i itizal-kârane araması münasip olamayacağını iddia ediyor. Ve bu iddiasıyla anasından, babasından Türk doğmuş olan benim gibi birçok Osmanlının hissiyatına ve imanına tercüman oluyor. Türk Yurdu’nda Yeni Mecmua’da ve daha birçok yerlerde Türkçülük cereyanının gayet hararetli bir müdafii olan Tekin Alp, o mezhebin nesi ise Bahur İsrail de bu mesleğin öyle bir müdafidir [...] Şu farkla ki bizim muharririmiz ırk ve ebeveyninden aldığı isim ile yazılarını imza ve tevsik ediyor. Tekin Alp’in hakiki adı ise Moiz Kohen Efendidir”²¹.

Hadisat ve Süleyman Nazif’in bakış açısına göre Bahur Efendi’nin Osmanlılığı savunması gayet doğaldır. Ne var ki Moiz Kohen’in ismini değiştirmeden verili kimliği ile Türkçülüğü savunması mümkün görünmemektedir. Bu durum, her şeyden evvel bir garabet yaratmakta, Musevi bir Osmanlı vatandaşı bir anda Tekin Alp’e dönüşmekte yahut dönüşmek zorunda kalmaktadır. Dolayısıyla İmparatorluğun demografik yapısı

¹⁹ “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, S. 1, 6 Mart 1919, s. 3.

²⁰ Murat Kılıç, “Tekinalp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, TDV Yayınları, İstanbul 2016, s. 586-587. Tekin Alp ile ilgili detaylı ve geniş bilgi için bkz. Jacob M. Landau, *Tekinalp; Bir Türk Yurtseveri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996; Rifat Bali, *Bir Günah Keçisi, Moiz Tekinalp*, C. I, II, III, Libra Kitap İstanbul 2012.

²¹ Süleyman Nazif, “Bir İzah”, *Hadisat*, 24 Teşrinievvel 1918, s. 1.

dikkate alındığında Türkçülüğün mümkün olmadığı; en uygun akımın Osmanlılık olduğu neticesine varılmaktadır.

Tekin Alp, kendisine karşı yapılan eleştirilere cevap vermek yerine Mütareke Döneminde yaygın ve oldukça fazla kişi tarafından kabul gören Osmanlılık yahut Yeni Osmanlılık siyaseti hakkındaki düşüncelerini, genel olarak ve rasyonel bir çerçevede dâhilinde ortaya koymayı tercih etmiştir.

4. Tekin Alp'in Yeni Osmanlılığı

Tekin Alp gibi son derece üretken bir figürün Mütareke Dönemindeki tek yaygın faaliyeti, 1919 Mart'ında yayımlanan "Yeni Osmanlılık" başlıklı iki makaledir. Bunlardan ilki, *Büyük Mecmua*'nın 6 Mart 1919 tarihli birinci sayısında; devamı ise 13 Mart 1919 tarihli ikinci sayısında yayımlanmıştır. Yazarın görüşlerinden hemen önce makaleler, yayıncılar tarafından okuyuculara takdim edilmekte ve bunların, Osmanlılık cereyanının yeniden ortaya atılması ve tartışılması üzerine, Tekin Alp tarafından kaleme alındıkları belirtilmektedir.

Aynı başlığı taşıyan tetkik yazılarının ilkinde Tekin Alp, mütareke döneminin Türkiye'sinden; özellikle anasının ve Osmanlılık siyasetinin durumundan bahsetmekte ve ilginç bir şekilde bu dönemi, Meşrutiyet'in ilk günleriyle kıyaslamaktadır. İkinci makalede ise Mütareke Dönemine kadar geçen süre içerisinde Osmanlı Devleti ve toplumunu tahlil etmektedir. Bu tahlile göre öncelikle Osmanlı tarihini Tanzimat'tan evvelki fatihler ve reaya devresi, Tanzimat devresi, Meşrutiyet'ten sonra Osmanlılık devresi ve Türkçülük devresi olmak üzere dört safhaya ayırmıştır. Her iki yazıda yer alan karşılaştırma ve tetkiklerde belli başlı dönüm noktaları ve olgular öne çıkmaktadır. Tekin Alp'in tasavvur ettiği "Yeni Osmanlılık" siyasetini anlamak için bu noktalar ve olgularla ilgili neler söylediğine daha detaylı bakmak gerekmektedir.

4.1. İki Buhran: Meşrutiyet ve Mütareke

Tekin Alp, şüphesiz pek çok kişi gibi, Birinci Dünya Savaşı'nın bitimini, Osmanlı Devleti ve toplumu için bir kırılma ve dönüm noktası olarak görmektedir. Artık Türkiye'de yeni bir safhaya girildiğini; altı yüz senelik bir mazinin tarih sayfalarının kapanmış olduğunu; bununla birlikte istikbal için büsbütün yeni bir ufuk açıldığını düşünmektedir. Bununla birlikte bu yeni tarihî devrenin esas mahiyetini, o gün yürütülen tartışmalara ve cari olan iklime göre tespit etmenin büyük bir hata olacağını dile getirmekte; aceleyle yapılacak bir fikrî değerlendirmenin ve tespitinin kısa süre sonra değiştirilmek yahut düzeltilmek zorunda kalacağı uyarısında bulunmaktadır.

Bunun sebebi, Mütareke Döneminin ona göre bir fetret ve buhran devresi olmasıdır.²² Buhran zamanı gibi olağanüstü durumlarda ve dönemlerde yapılan değerlendirmelerin, atılan adımların sağlıklı olmadığını; böyle dönemlerde toplumun ve sosyal bünyenin normal halinde olamayacağını düşünmekte ve bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: *Bugün memleketimiz pek vahim bir fetret ve buhran devresi geçiriyor. Buhran zamanında vücud-ı içtimainin hal-i tabiiye kalması mümkün değildir. Buhranın şiddet ve vahametine göre derece-i hararet yükselir. Az çok marazi bir hal hâsıl olur. Marazi hal, geçici ve arzı olmak itibarıyla vücud-ı içtimainin takdir-i mahiyeti için esas olamaz.*²³

Bu iddiasının ve tezinin en önemli kanıtı ve ispatı olarak da Meşrutiyet'in ikinci kez ilanını izleyen ilk ayları göstermektedir. Nitekim bu süreçte o zamana kadar kimsenin hayal dahi edemeyeceği şeyin gerçekleştiğini; birbirinin "kanına susamış" olan Rumlar, Bulgarlar, Ulahların; birbirinin can düşmanı vaziyetinde olan Hristiyanlarla Türklerin, öz kardeşler gibi sokak ortalarında kucaklaşıp öpüşüklerini hatırlatmaktadır. Tekin Alp'e göre sadece bu olup bitene bakılarak bir değerlendirme ve isimlendirme yapılmış olsaydı söz konusu bu devreye "ittihat devresi" isminin verilmesi gerekirdi. Nitekim bu tablo karşısında Türkiye'de meskûn bütün unsurların yalnız Osmanlı namını taşıyacakları kanaati hasıl olmuştu. Tam bu noktada Alp, kendisi dahil herkesin az çok farkla inkılabın, Türkiye'de unsur siyasetini sona erdirdiğini ve bütün unsurları, aynı bayrak altında toplayarak bir birlik ve bir Osmanlılık devresi başlattığına kani olduğunu belirtmektedir. Halbuki az müddet sonra başlayan olaylar, yeni devrenin unsur siyasetini bitirmek şöyle dursun bilakis buna serbestiyet sağladığını göstermiştir. Dolayısıyla Tekin Alp dahil herkes, yanıldığını kısa sürede anlamıştır. Ne var ki Tekin Alp bunu, yani yaşanan devreyi anlayamamalarını ve tam tersi şekilde değerlendirmelerini, inkılap neticesinde geçirdikleri buhrana bağlamaktadır.²⁴

Aslına bakılırsa Tekin Alp, burada aynı zamanda Meşrutiyet dönemindeki yanılışı nedeniyle bir özeleştiri ve hesap verme yoluna da gitmiştir. Bununla birlikte bir ders çıkarma da söz konusudur. Nitekim, Meşrutiyet döneminde yaşanan buhranın aynısının, Mütareke döneminde de yaşandığını düşünmektedir. Yalnız bu kez önemli bir fark vardır: "Yeni devre, ittifak-ı anasır değil; iftirak-ı anasır" şeklinde tecelli etmektedir. Meşrutiyet

²² Tekin Alp, buhran kavramına daha önce de sıklıkla başvurmuştur. Ona göre "En büyük ictimâi cereyânlar büyük buhrânlardan sonra vücûda gelir" ve pek çok topluluğun milli bir bilince sahip olarak millet haline gelmesi yaşadıkları büyük buhranlar neticesinde gerçekleşmiştir. Moiz Kohen, *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?*, İstanbul 1330/1915, s. 10-11. Ancak burada buhranı, daha öncekilerden farklı şekilde kullanmaktadır.

²³ Tekin Alp, "Yeni Osmanlılık", *Büyük Mecmua*, S. 1, 6 Mart 1919, s. 3.

²⁴ Tekin Alp, "Yeni Osmanlılık", *Büyük Mecmua*, S. 1, 6 Mart 1919, s. 3.

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”

döneminde zannedilenin tersine bu kez de “memlekette asırlardan beri yaşamakta ve bundan sonra da ilelebet beraberce yaşamaya mahkûm olan muhtelif unsurlar arasında hiçbir alaka ve münasebet kalmamıştır” gibi yanlış bir zan ve hava oluşmuştur. Bununla birlikte Tekin Alp, Meşrutiyet döneminden çıkardığı dersle geleceğe dair ümitsiz değildir. Ümidin kaynağı, söz konusu bu havanın değişmesi ihtimalidir:

*10 Temmuz inkilâbıyla başlayan devre-i tarihiye bize ispat ediyor ki buhran zamanında vukua gelen ilk tezahürat, inkişaf-ı âtinin büsbütün makûsu da olabilir. İttihad-ı anâsırla başlayan devre iftirak-ı anâsıra müncer olduğu gibi iftirak-ı anâsırla başlayan devrenin de ittihad-ı anâsırla neticelenmesi, neden müstebad olsun. Bugünkü tezahürat-ı iftirak-cüyânenin buhran dolayısıyla peyda olan marazi bir halin neticesi olması ihtimali yok mu?*²⁵

Bu ihtimalin gerçekleşmesi için ortaya atılacak fikir hususuna gelince Tekin Alp, buna da uzun bir tahlil neticesinde ulaşacaktır. Evvela Osmanlı Devleti'nin ve toplumunun geçirdiği safahatı, bir başka deyişle memleketin tarihini, anasır nokta-i nazarından tahlil edecektir. Bunun neticesinde devletin ve toplumun yeni bir Osmanlılık inşa etmesi önündeki engelleri ve fırsatları tespit ederek ortaya koymaktadır.

4.2. Fatihler ve Reaya: “Haraç Alan-Haraç Veren”

Tekin Alp, Mütareke dönemine kadar geçen süreyi safhalara ayırırken; üzerinde durduğu ilk başlık, Tanzimat'tan evvelki fatihler ve reaya devresidir. Alp'e göre bu devrede toplumu şekillendiren ana unsur, sadece ve tek başına dindir. Başka bir ifadeyle dini kimliğe dayalı bir toplumsal düzenin hakimiyeti söz konusudur. Türk, Kürt, Arap, Laz, Çerkez gibi Müslüman unsurları bir arada tutan yalnız İslamiyet iken; Rum, Ulah, Bulgar gibi Hıristiyan unsurlar, Rum kilisesine, tabi bulunmaktadırlar. Ancak yaygın olarak bilinen bu tasnife işaret etmekle birlikte esas ayırıcı unsur ve soruna vurgu yapmaktadır: *Müslümanlar, kılıç hakkına malik fatihler; Hristiyanlar, vergi vermeye mahkûm reaya zümrelerini teşkil ediyordu... Türkiye'de fatihler ve reaya zümreleri birbirine karşı tufeyli vaziyetinde yaşamışlar. Fatihler yalnız reyanın verdiği haraçlarla geçinirdi, reyanın devlet, daha doğrusu fatihler zümresiyle alaka ve münasebetleri kendileri için tahammül-fersa bir yük suretinde telakki olunan bu haraçtan ibaretti.*²⁶

Yani dinî ayrıma sosyoekonomik bir ayırım da eklenmiştir. Alp'e göre bu ayırım, pek çok sorunun ve hatta İmparatorluğun çöküşünün asli nedenleri arasındadır. Nitekim farklı devletlerde halkın bütün kesimleri, vatanseverlik, dayanışma ve ortak çıkarlar için birleşip ilerlemek için çalışırken ve devletle millet yek vücut halinde iken; Türkiye'de devlet ile millet haraç alıcı ve haraç verici olarak birbirine zıt iki kuvvet şeklinde ortaya çıkmıştı.²⁷

Tekin Alp, burada sadece Osmanlı devleti ve toplumu içerisindeki aksaklıklara dikkat çekmekle yetinmemiştir. Bilhassa Batı'da, Aydınlanma sonrası ortaya çıkmaya başlayan devlet ve toplum modeline; ortak menfaate ve yönetilenlerin rızasına dayalı modern hukuk devletleri ile vatandaş ilişkisine atıfta da bulunmaktadır.

4.3. Yeni Uçurum: Hıristiyanlarda Millî Uyanış

Tekin Alp, fatih-reaya ayrımını, Osmanlı toplumu için bir uçurum olarak nitelemektedir. Başka bir ifadeyle Osmanlı Milletinin önündeki en büyük engelin din farkı olduğunu belirtmektedir. Ne var ki mesele din farkıyla sınırlı kalmamıştır. Tanzimat döneminde buna yeni farklar yahut engeller de eklenmiştir.

Alp, Tanzimat döneminin önemli reformlarla başladığını; ancak bu reformların, “mülk ve milleti izmihlale sürükleyen yaraya merhem” olmadığını iddia etmektedir. Ona göre yaranın iyileşmesi için haraç verenlerle haraç alanların kaynaşması, Müslümanların ekonomik hayata, Hıristiyanların da devlet hayatına katılması gerekmektedir. Bu iki grup, birbirleri karşısında “sığıntı, asalak” halinde kaldıkları sürece devlet ve milletin kurtuluş ve selameti mümkün değildir.

Ancak Tekin Alp, henüz bu ayırım giderilememişken, durumun daha da kötüye gittiğini ve iki grubu birbirinden ayıran din faktörüne, bir de milliyet faktörü eklendiğini, hatırlatmaktadır. Hıristiyanların genelinde millî bir uyanış meydana gelmiştir ve pek çok gayrimüslim unsorda millî kimlikler gelişmiştir. Rumlar, Bulgarlar, Ulahlar, Sırplar, bu uyanış ve kimlikle yeni mefkureler peşine düşmüşlerdir. Başka bir ifadeyle bu unsurların motivasyon kaynağı, Osmanlı olmaktan ziyade kendi kimliklerine ve devletlerine sahip olmak şeklinde belirlemiştir. O zamana kadar savaş ve mücadele tek bir cepheyle sınırlıyken, o andan itibaren savaş cepheleri artmış ve bu topluluklar, ortak düşmana yani fatihler zümresine karşı milliyet mefkuresiyle isyan ve ihtilal bayrağını kaldırmışlardır. Tekin Alp, reayada yaşanan bu uyanışın gidişatı ile bunun karşısında “fatihler”in ne yaptığı ve nasıl davrandığı hususunu şu şekilde izah etmektedir:

²⁵ Tekin Alp, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, S. 1, 6 Mart 1919, s. 3.

²⁶ Tekin Alp, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, S. 2, 13 Mart 1919, s. 20.

²⁷ Tekin Alp, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, S. 2, 13 Mart 1919, s. 20.

*Hristiyanlarda millet mefkuresi kökleştikçe fatihler zümresinde milliyet duygusu o derece uyuyor. Din amilinin hükümranlığı yerleşiyordu. Hristiyanlar unsur ve milliyet mefkurelerinin verdiği intibah ile reyalığın acı tesirini kat kat şiddetle hissettiler. Fatihler yani Müslümanlar ise kendilerini mahrum buldukları milliyet mefkuresinin hüküm ve kuvvetini asla takdir edemediler. Tanzimat'tan evvel iki zümreyi birbirinden ayıran uçurum bir iken Tanzimat'tan sonra uçurum iki oldu: biri dini biri millî.*²⁸

Tekin Alp, bu halin, Meşrutiyet'e kadar devam ettiğini belirtmektedir. Görünen odur ki Tekin Alp, Osmanlıcılığın resmi bir politika haline geldiği Tanzimat döneminin, tam tersi bir etki yarattığına vurgu yapmakta ve fatih ile reaya arasındaki uçurumun törpülenmek yerine daha da derinleştiğini düşünmektedir.

4.4. “Aciz, Tecrübesiz, Behresiz, Silahsız Türk”

Tekin Alp, bir buhran dönemi olarak nitelediği, Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte unsur kavgalarının ve siyasetinin, bir süreliğine rafa kalktığını; lakin çok geçmeden yeniden ortaya çıktığını ve artarak devam ettiğini; nihayet en son raddeye ulaştığını belirtmektedir. Nitekim Alp'e göre bu son derece doğal ve beklenen bir durumdur. Çünkü karşılıklı bağımlılık vaziyeti değişmemiş, yine devlet ve millet birbirinden farklı, haraç alıcı ve haraç verici şeklinde iki zıt kuvvet olarak varlığını sürdürmektedir.

Tam bu noktada Tekin Alp, deyim yerindeyse esas kabahati, asli unsur olan Müslümanlara bulmaktadır. Bunun gerekçesi olarak da Müslümanların “millet-i hâkime” mevkiine sıkı sıkıya yapışmalarını ve bu mevki muhafaza için hayat ve memmat mücadelesine girişmeye azmetmiş olmalarını göstermektedir. Hal böyle iken Türkleri birbirine bağlayan etkenler millî bilinç, millî iman, millî kültür, millî irfan, müşterek duygular, millî-manevi değerler değil; devlet kuvvetini muhafaza etmekteki ortak menfaat olmuştur. Bu menfaatte yalnız Türkler değil, Müslüman namını taşıyan Kürt, Arap Çerkez, Laz gibi unsurlar da ortaktır. Yani, İmparatorluğun Müslüman unsurları, büyük bir taassupla tüm kuvvetlerini, hâkim mevkilerini korumak için harcamışlar; lakin birkaç yüz bin kişiyi memuriyet sandalyesine oturtmak dışında hiçbir gerçek fayda sağlayamamışlardır. Asri zihniyetten, millî bilinçten uzak kalmışlardır. Hatta fayda sağlamak şöyle dursun Tekin Alp, bunun asli unsurun felaketine yol açtığını düşünmektedir. Bunun gerekçesini ise şu şekilde açıklamaktadır: *Az çok fikir ve tahsil sahibi olan Türkler memuriyete sülûk edip memuriyetten kat kat feyzli olan ticaret ve sinai sahasını tamamıyla diğer unsurlara bıraktılar sakın ve asude olan memuriyet hayatı Türk unsurunu mücadele-i hayat meydanında büsbütün aciz tecrübesiz behresiz silahsız bir halde bıraktı.*²⁹

Tekin Alp'e göre Türk savunmasız kalırken bu sırada gayrimüslim anasır, bütün kuvvetini, kültür ve irfana, iktisadi ve içtimai kalkınmaya harcamakta; giderek güçlenerek ülkenin zenginliğini ele geçirmektedirler. “Elde kılıç omuzda tüfek devlet kalasının muhafazasıyla meşgul” olan Türkler, ortada olup bitenleri de görememişlerdir.

Tekin Alp'in 1919'da kaleme aldığı bu satırlar ile daha evvel Osmanlılık konusunda kaleme aldıkları arasında kayda değer bir fark olduğunu müşahede etmek mümkündür. Nitekim evvelki yazılarında Osmanlılığın iflas etmesinde anasırın aç gözlülüğü, doyumsuzluğu ve yabancı devletlerin müdahalesi gibi amillerin etkisinden bahsederken; şimdi millet-i hâkimenin, yani Türklerin devlet kademelerini bırakmama ve anasır ile birleşme hususunda istek göstermeme, iktisadi sahayı anasıra bırakma ve millî bilincin ortaya çıkmaması gibi nedenleri sıralamaktadır.

4.5. Yarım Kalmış Türkçülük

Tekin Alp'in, Yeni Osmanlılığa giden yolda Osmanlı Devleti'nin geçirdiği safhalardan sonuncusu olarak belirttiği Türkçülük safhasıdır. Bizzat içerisinde yer aldığı; hatta şekillenmesinde rol oynadığı bu evrenin başlangıcı, Balkan Savaşlarından hemen öncesine dayandırır. Alp'e göre Birinci Balkan Savaşından biraz evvel Türkler arasında çok küçük bir zümrede nihayet millî bilinç uyanmaya başlamıştır. Bunlar, ellerinde tuttıkları ve asırlardır bırakmak istemedikleri devlet kuvvetinin, “uyuşturucu” bir kuvvetten ibaret olduğunu, yaşam hakkına sahip olmak için iktisat ve irfan aleminde bir mevki sahibi olmaları gerektiğini ve milletin fertlerini birbirine bağlamak gerektiğini, millî kültür ve irfana, millî duygulara, akidelere, millî mefkureye ihtiyaç olduğunu anlamışlardır. Ancak Tekin Alp, temel sorunun bu cereyanın iyi bir şekilde tatbik edilmemesi olduğunu düşünmekte ve önemli bir fırsatın kaçtığını şu şekilde ifade etmektedir:

*Bu cereyan hüsni-tatbik edilseydi memleketimiz ezeli teşettüt ve iftiraktan kurtulmuş bütün ıslahata rağmen bu ana kadar devam etmiş olan fatihler ve reayâ, haraç verici ve haraç alıcı mukabil tufeylilik gibi marazi ve gayrı tabi hallere bu sayede hatime verilmiş olacaktı. Devlet ve millet birbirine zıt iki kuvvet vaziyetinden kurtularak başka memleketlerde olduğu gibi azası birbirine merbut bir uzviyet haline gelecekti. Türkçülüğün bu mefkuresi ise anlaşılmadı.*³⁰

²⁸ Tekin Alp, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, sy.2, (13 Mart 1919), 20.

²⁹ Tekin Alp, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, sy.2, (13 Mart 1919), 20.

³⁰ Tekin Alp, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, sy.2, (13 Mart 1919), 20.

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”

Bunlarla birlikte Tekin Alp'e göre Türkçülük sadece anlaşılammakla da kalmamış; yapılan bütün hatalar, olumsuz icraatlar, Türkçülüğe atfedilmiştir. Öyle ki bunlara bakarak birçok kişi, Türkçülüğün iflas ettiğini ilan etmek istemiştir. Halbuki Tekin Alp, buna karşı çıkmakta ve şu sözleri sarf etmektedir: [...] *bugün iflas eden şey esas itibarıyla Türkçülük değil ve altı asır müddet muhtelif süver ve eşkalde bu memleketin mukadderatına hâkim olan fatihlik ve reyalık ruh ve sistemidir. Bu ruh ve sistemin iflası yalnız gayrimüslim milletler için değil, bilhassa Türkler için mucib-i istifade olabilir. Bu da memlekette yeni bir Osmanlılık tesisiyle kabil olabilir*³¹.

SONUÇ

13 Mart 1919 tarihli *Büyük Mecmua*'nın ikinci sayısında yer alan, yukarıdaki paragrafın son kısmındaki ifadeler, aynı zamanda Tekin Alp'in Mütareke Döneminde ve Yeni Osmanlılık konusunda kaleme aldığı son satırlarıdır. Sözlerini, ne yazık ki Yeni Osmanlılığın sadece tesisini arzularak bitirmiş; bunun nasıl olacağını ifade etmemiştir. Öyle ki şu hâlde ilk iki yazıyı ve Alp'in göz dolduran tetkikini, okuyan gözler ve zihinler, üçüncü bir devam yazısını aramakta ve ummaktadır. Maalesef umulan gerçekleşmeyecek ve bu son satırlardan sonra Tekin Alp, uzunca bir süre sessizliğe gömülecektir. Kalemini tekrar eline aldığı anda ise konjonktür değişmiş; Osmanlılık artık bir çare olmaktan uzaklaşmış ve Cumhuriyet'in millî devlet projesi hayata geçmeye başlamış olacaktır.

Yeni Osmanlılığın nasıl gerçekleşeceğini, bir yol haritasını, ortaya açık ve net bir şekilde ortaya koymamakla birlikte yazdıklarının yol gösterici olduğuna şüphe yoktur. Nitekim Tekin Alp, Yeni Osmanlılığın nasıl olması gerektiğini, şeklen anlatmamış gözükse de eski Osmanlıcılık ve Osmanlılık tecrübelerinden hareketle nasıl olmaması gerektiğini, hangi noktalarda hatalar yapıldığını ve bundan sonra nelere dikkat edilmesi gerektiğini, ortaya koymuştur. Bu iki tetkik yazısından yola çıkarak Tekin Alp'in bir kurtuluş reçetesi olarak gördüğü Yeni Osmanlılığın, Türkçülük ile bir kazanda erimiş bir yapı sergilediği iddia edilebilir. Böyle bir iddianın en kuvvetli istinadı ise onun düşüncüyü ele alma biçimidir. Söz konusu iki yazı Mütareke öncesi yazdıklarıyla kıyaslandığında, onun bu yazılar aracılığıyla bir reçete yazarken ne yapılması gerektiğinden çok ne yapılmamasına odaklandığı dikkat çeker. Tanzimat ve Meşrutiyet aydınları ile devlet adamlarının anasırı kaynaştırma tecrübelerinin neden başarısızlığa uğradığı ile ilgili düşüncelerinin sunumundaki değişiklikler de bu açıdan dikkate şayandır. Bu zaviyeden Tekin Alp, Osmanlı'yı içinde bulunduğu hale düşüren deneyimleri değerlendirirken eleştiri oklarını millet-i hâkimeye çevirir. Dolayısıyla ona göre şimdiki halin sorumlusu belki de anasırdan çok Türklerdir. Suçları da ancak milliyetçilik ekseninde değerlendirilebilecek, millî bir bilinç, daha geniş bir çerçevede millî bir kimlik inşa etmenin gerekliliğini anlayamamış olmalarıdır. Bu yüzden de Tekin Alp'e göre hal-i hazırda tesis ve takip edilebilecek tek düşünce “Yeni Osmanlılık”tır. Ne var ki bu “yeniliğin” tesisinin tek yolu hem anasırı hem de Türkler için, ancak geçmişten ders alarak gerçekleşebilir. Başka bir deyişle onun sunduğu reçete, Türkçülük içinde düşündüğü millî kültür, millî duygular ve millî mefkûrenin “Osmanlı” unvanı altında anasırı ve Türkleri kapsayacak ve milletin fertlerini bu minvalde bir araya getirerek aralarında bağlar oluşturacak biçimde yazılır.

Sonuç olarak Tekin Alp'in Yeni Osmanlılık şeklide sunduğu şey, Türkçülük ve Osmanlıcılık arasındaki kutupları birleştiren, modern bir vatandaşlık anlayışına dayalı yeni bir toplumsal düzen tasavvurudur. Bu tasavvur, dönemin fikri arayışların olduğu kadar imparatorluk içerisindeki çelişkiler ve yapısal sorunların da bir yansımasıdır. Alp'in bu bağlamdaki fikirleri hem Osmanlıcılığın sınırlarını hem de Cumhuriyet Türkiye'sine geçişteki düşünsel kırılmaları anlamak için önemli bir arka plan sunmaktadır.

EXTENDED ABSTRACT

Following the First World War, the Ottoman Empire faced a profound existential crisis characterized by political instability, economic turmoil, and social disintegration. The signing of the Treaty of Mudros in 1918 marked the beginning of the Armistice period, a time fraught with uncertainty and profound challenges for the empire's survival. Amid this turmoil, Ottoman intellectuals engaged in heated debates to identify solutions that could preserve the empire's territorial integrity and redefine its societal framework. These debates spanned a range of ideologies, including Ottomanism, Turkism, Pan-Islamism, and Westernization, each reflecting differing visions for the empire's future.

Ottomanism, initially conceived during the Tanzimat reforms in the mid-19th century, emerged as a central component of the state's modernization efforts. Its primary aim was to foster unity among the empire's diverse multi-religious and multi-ethnic population by promoting a shared Ottoman identity. This ideology served as a quasi-official doctrine until the Balkan Wars of 1912-1913, after which its efficacy was increasingly questioned. Ottomanism's inability to prevent the empire's fragmentation necessitated a critical re-evaluation. During the

³¹ Tekin Alp, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, S. 2, 13 Mart 1919, s. 20.

Armistice period, the concept resurfaced with a renewed sense of urgency, as intellectuals sought to revise it in response to evolving international dynamics and internal socio-political realities.

The decline of Turkism, which had gained prominence during the Committee of Union and Progress era, further intensified the focus on Ottomanism. As Turkism became associated with the failures of the war and the limitations of nationalist exclusivity, Ottomanism re-emerged as a potential framework for achieving societal unity. Intellectuals from diverse backgrounds participated in these discussions, offering new interpretations of Ottomanism that sought to address the immediate and long-term challenges facing the empire. Among these voices, Tekin Alp (Moiz Kohen), a prominent intellectual from the Constitutional Era, stood out with his critical and forward-looking contributions to the debate.

Tekin Alp's ideas, particularly articulated in his two articles titled "Neo-Ottomanism", published in the journal *Büyük Mecmua*, reflect a modern reinterpretation of Ottomanism. Unlike its traditional form, Alp's Neo-Ottomanism was designed to reconcile the empire's diverse heritage with contemporary notions of citizenship, equality, and societal progress. His vision emphasized the necessity of fostering a cohesive national identity while addressing the entrenched inequalities and divisions that had plagued the empire for centuries.

This study employs a multi-layered methodological approach to analyze Tekin Alp's Neo-Ottomanism within the socio-political context of the Armistice period. Primary sources, particularly Alp's writings, serve as the foundation for this analysis, while secondary sources, including historical critiques and modern interpretations, provide essential contextual background. The analysis begins with a historical overview of Ottomanism's evolution, examining its role during the Tanzimat period and its transformations through the Committee of Union and Progress era into the Armistice period. This contextual framework is followed by a thematic exploration of Alp's writings, focusing on his critique of earlier Ottomanist practices, the philosophical underpinnings of his Neo-Ottomanism, and the reforms he proposed. Finally, a comparative analysis situates Alp's ideas within the broader intellectual landscape of the period, contrasting his views with other interpretations of Ottomanism.

Tekin Alp's Neo-Ottomanism represents a distinctive attempt to adapt Ottomanism to the socio-political realities of the Armistice period while addressing the failures of its earlier iterations. Central to Alp's critique was the observation that traditional Ottomanism had failed to overcome the entrenched "conqueror-reaya" dichotomy. This dichotomy, rooted in the hierarchical relationship between the Muslim ruling elite and the non-Muslim subjects, perpetuated socio-economic inequalities and hindered the development of a unified national identity. Alp argued that dismantling this dichotomy was essential for fostering a cohesive and inclusive Ottoman society.

Alp's Neo-Ottomanism proposed a modern social order based on three core principles: economic and social equality, modern citizenship, and national consciousness. Economic and social equality, according to Alp, was fundamental to creating a sense of shared belonging among the empire's diverse population. He emphasized the need for policies that would reduce socio-economic disparities and promote equitable opportunities for all citizens. Modern citizenship, as envisioned by Alp, called for a secular and inclusive framework that transcended traditional religious and ethnic divisions. He argued that the concept of citizenship should be at the heart of Neo-Ottomanism, ensuring equal rights and responsibilities for all individuals within the state. Finally, national consciousness was identified as a critical element for uniting the empire's fragmented communities. Alp proposed the cultivation of a collective Ottoman identity that prioritized cultural renewal and economic development as mechanisms for achieving societal cohesion.

Despite its innovative framework, Alp's Neo-Ottomanism faced significant challenges. The international dynamics of the post-war period, particularly the intervention of Western powers and the rise of nationalist movements, created a hostile environment for the implementation of such a vision. Internally, the political fragmentation of the Armistice period and the discrediting of Ottoman institutions further undermined efforts to realize Alp's ideas. Nevertheless, the implications of Alp's Neo-Ottomanism extend beyond the late Ottoman period, offering insights into the ideological underpinnings of the early Turkish Republic.

Alp's emphasis on economic progress, social equality, and modern citizenship anticipated many of the principles that would later shape the foundations of the Turkish Republic. While his proposals were not fully realized during his lifetime, they remain a valuable contribution to the intellectual debates of the era. His work highlights the challenges of nation-building in a fragmented society and underscores the importance of inclusivity and equality in fostering societal unity.

Tekin Alp's Neo-Ottomanism offers a bold critique of the empire's internal divisions and presents a forward-looking vision for societal reconstruction. His writings reflect a deliberate effort to harmonize the Ottoman Empire's rich and diverse heritage with the demands of modern statehood and civic identity. By addressing the failures of earlier Ottomanist frameworks and proposing reforms grounded in equality, economic development, and shared identity, Alp's contributions to the intellectual landscape of the Armistice period remain significant. While the socio-political realities of his time limited the practical implementation of his ideas, Alp's Neo-

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”

Ottomanism continues to resonate as a critical reflection on the complexities of maintaining unity in a multi-ethnic and multi-religious state.

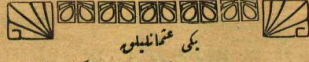
This study situates Tekin Alp’s contributions within the broader context of late Ottoman and early Republican intellectual history, emphasizing their enduring relevance in contemporary debates about identity, statehood, and social justice. His work underscores the necessity of addressing structural inequalities and fostering a sense of collective purpose as foundational elements for building a stable and inclusive society.

KAYNAKÇA

- ALP, Tekin, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, 6 Mart 1919, S.1., ss.3.
- ALP, Tekin, “Yeni Osmanlılık”, *Büyük Mecmua*, 13 Mart 1919, S.2, ss.20.
- ATA, Feridun, *İşgal İstanbul’unda Tehcir Yargılamaları*, TTK, Ankara 2005.
- ATAY, Falih Rıfıkı, *Çankaya*, Doğan Kardeş Basımevi, İstanbul 1969.
- BALİ, Rıfat, *Bir Günah Keçisi*, *Moiz Tekinalp*, C. I, II, III, Libra Kitap, İstanbul 2012.
- CARR, Edward Hallet, *Milliyetçilik ve Sonrası*, çev. Osman Akınbay, İletişim Yayınları, İstanbul 2007.
- CRİSS, Bilge, *İşgal Altında İstanbul 1918-1923*, İletişim Yayınları, İstanbul 2008.
- GÜLLÜ, Ramazan Erhan, “Osmanlı Devleti’nde Azınlık Var mıydı? Osmanlı Devleti’nin Gayrimüslim Vatandaşlarının 19. Yüzyılda Değişen Hukuki Statüleri Hakkında Bir Değerlendirme”, *Bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 95, Güz 2020, ss.149-176.
- HANİOĞLU, Şükrü, “Osmanlıcılık”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.V, İletişim Yayınları, İstanbul 1985, ss.1389-1393.
- KILIÇ, Murat, “Tekinalp”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. Ek-2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2016, ss.586-587.
- KOHEN, Moiz, *Türkler Bu Muharebede Ne Kazanabilirler?*, İstanbul 1330/1915.
- KOLOĞLU, Orhan, *Aydınlarımızın Bunalım Yılı 1918*, Boyut Kitapları, İstanbul 2000.
- LANDAU, Jacob. M., *Tekinalp; Bir Türk Yurtseveri*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- NAZİF, Süleyman, “Bir İzah”, *Hadisat*, 24 Teşrinievvel 1918, ss.1.
- ÖZKAN, Kenan, “Mütareke Döneminde Milliyet ve Anasır Kavramı Üzerine Tartışmalar”, *Belgi*, S.15, Yaz 2018, ss. 694-727.
- SERTEL, Sabiha, *Roman Gibi*, *Belge Yayınları*, İstanbul 1987.
- SERTEL, Zekeriya, *Hatırladıklarım*, Gözlem Yayınları, İstanbul 1977.
- SOMEL, Selçuk Akşin, “Osmanlı Reform Çağında Osmanlıcılık Düşüncesi (1839-1913)”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, C.I, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss.88-116.
- ŞEKER, Nesim, “Türklük ve Osmanlılık Arasında: Birinci Dünya Savaşı Sonrası Türkiye’de Milliyet Arayışları ya da Anasır Meselesi”, *İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma*, Der. Erik Jan Zürcher, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss.157-175.
- TANSEL, Selahattin, *Mondros’tan Mudanya’ya Kadar*, C.I, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1977.
- TUNAYA, Zafer, *Türkiye’de Siyasi Partiler*, Arba Yayınları, İstanbul 1952.
- TUNÇAY, Mete, “Mütareke İstanbul’u”, *Büyük İstanbul Tarihi*. C.2, İstanbul: İBB Kültür AŞ. Yay., 2015, ss.242-251.
- “Büyük Mecmuanın Gayesi”, *Büyük Mecmua*, 6 Mart 1919, S.1.
- “Mefkure”, *Büyük Mecmua*, 6 Mart 1919, S.1.

EKLER

بكي عثمانليو

مشاركه في شتات، ملكته برطردن عثمانليق جرائي كيدن اوزمه آتيلير ان ديك طرفدن قارشى طرف غلبه سزده برماق تظاهرة باشلادي . يلكه كيريه آفاد تشكيل اين بوظاهرلك توليد اينده يله جيكي نتيجه ايله عثمانليقلهك تاريخك عتقاف دورل نديكي شكاري عقده كمين آلب يك طرفدن يازهان آتيمه كسطري قارلر يركدته اوقريه جهارنه شيه يوقدر.

هيچ شيه بوق كه حرب عموميك ختامندن برى ملكتمزده حيات عموميه بكي برصنجه كيردي . آلى بوز سنهك برماضيك تاريخ صيفه لرى قباندى ، استقبالي ايجون بسبتون بكي براق آجيلدي . بو بكي صنفهك دهادوغريسي بو بكي دوره تاريخيهك ماهيتي بكون عمومى حياتزه حاكم اولان تظاهرة كوره تعين و تثبيت ايتكه قائليرسوق يك فاحش برخطابه دوشمش اوله جنز ، و بك يقين بر آتيمه تصحيح فكر ايتك مجبورتي حاصل اوله جقدر . بوكون ملكتمز يك و خم برقرت و بجران دوره سي كچيربور ، بجران زماننده وجود اجتماعيك حال طبعيده قالمسي ممكن دكلدر . بجرانك شدت و وخامته كوره درجه حرارت بوسه لير آز چوق مرضى برحال حاصل اولور . مرضى حال كچيرج و عارضى اولوق اعتباريله وجود اجتماعيك تقدر ماهيتي ايجون اساس اوله جنز . بوقشيهك انك اولراق مثالي اعلان مشروطيقت تعقيب ايند ايلك آيلرده مشهود اولمشدر . اوزمانلر هيچ عقل و خياله كله ين برحال حادث اولمشدى . اووقته قدر بربرينك قاننه سوماض اولان رولر ، بولمارلر ، اولاحلر ، بربرينه قارشى خصم جان وضعيقده بولمش اولان خريستيانلرله نوكرلر اوز قارداشلر كي سواقق اوزره لنده كمال صميمته قوجالاشوب اوپوشدبلر . بالخاصه روم ايلنده روز صهالانه كمش اولان چته ، صاده لرى ، قنارلر ، اختلاللر بردن بره اوزره دن قالغدى . اووقت هر كس قالم اولديكي نوكر ايجون بكي بردوره تاريخيه باشلادي . اوزمانكي تظاهرة كوره بودورمك ماهيتي تعين و تثبيت ايتك ايجاب ايشه يدى بكي دوره نك اتحاد دوره سي ناميله ياد اوتامسي لازمك چكدي . اتحاد عناصر مفكوره سي افكار عموميه يه اودرجه حاكم اولمشدى كه عصرلردن برى برلشمش اولان جنس و مذهب فرقلرنيك بسبتون اوزره دن قالم بودورم ، ارمني ، تورك ، يهودي و نوكر كيه ساكن بوتون عناصر سائره نك يلكر عثمانل نامي طاشب جفلى قناتق حاصل اولمشدى . طرف طرف اتحاد عناصر جيتيرى فرط هيجان و غلبانه بو اوغورده چاليشمه باشلادي . بو خصوصه كى خيالنده اكليلرى كيدن بنه نوكرلر اولمشدى . يك ابي خاطر باورم . اووقت سلايكده « روم ايلي » ناميله بوي برغزته نصر ايتكده اولان بولس نادى يك روملر و مو

متمت حقيقتلى واجتاي ترقيلريده مرادود كويربور .

تورات و انجيلك هيچ بر آتني تاويله راضى اولما .

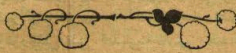
يان قانوليك كليمسي ، بوكون فلك و بوكونكي وجدانك قبول ايدمه يچي اسكاي زورله عقل و وجدان صاحبلر نه قبول ايتد برمكه چاليشيور . بو حاله ضرورى بر نتيجه سي اوله ق بونون حرب نيرور لر بوايمر ايلست ديتدن بوز چويريورلر . كليمه نك هر امريني لايحلي عد ايدنلرده ، طبي اوله ق ، كليمه دن اوزالاشا بلر بونون فكرلرني باطل كويريورلر . ايشته بوسوزنه ، قانوليك ملتزده خلفه كز يدله آراسنده درين بر اوچوردم آچيلمش ، ملتك منوى وحدتي ملتدن يقلمشدر . و قيله ، رومانك بوايمر ايلست تريبه سته شدتلي برصورتده مروض قالمش اولان جرمانلرله آتلف سانسولر ، خريستيانلر بوقانوليك شكندن فولايجه فوتولديلر ؛ انكشافلرنيك سر بسطكي سايه سنده عيسويكده مورانيك بر شكل برديلر . ايشته ، بوسر بسط انكشافدن روستاتلق ظهور ايتدى . روما خوق ، آتاليمه يه قوتلي برصورتده نفوذ ايجمشدى . ايسقاندياوا ايله انكترده اسكي جرمان تصاليرنيك دواي كوستيريوكه روما حقوق الك آز بوايكي ملكته ناتي ايدمه يلمشدر . شاء عليه بوايكي ملكتمده اجتاي تساند ، ولايت ملته دكل حریت اساسنه استاد ايتمشدر . ايشته ، آتلف سانسولرله ايقاندي يانوايك بواجتاي بكار تيردركه اونلر دى و بدني ايجير ايلزملردن مصون بولوندرمشدر . بوسايه ده . دوكه ، بوكون آتلف سانسولرله حرب نيرورلر ، ديتار اوله قلى كي ، ديتدارلرده حرب نيروردرلر . دين نقطه نظر ندينه تولايين ملتلرله آتلف سانسولر آواسنده كوردكمز بوقرق ، بدنيات ساحه سنده موجوددر . ايشته ، انكترده دوكه شكبير ، خلق ادبياتنه استاد ايدرك فلاسيك صنفه قارشى عصيان ايتش ، رومانيزمك اساسي قوممشدر . تراژدنيك برينه درامك قائم اوله سي ، صنت ساحه سنده باشلامش بر (ريفورما) حركتندن باشقه برشى دكلدر . پروتلانلق ناسل كز يدله لرله خلق ديتا برلشديريسه ، رومانيزمده خلقه كز يدله لرله ذوقا برلشديردى . قىلحقه ، نه تولايين ملتزده و مثلا فرانسه ده رومانتيك صنت جريانلر وجوده كلفشدر . فقط ، دقت ايديليرسه كورولوركه فرانسز رومانتيكلرى ، خلق صنفنه استاد ايدمه يكلر يسه ، الهاملرني اكر و تيزمدن آلان بكي فلاسيكلردن باشقه برشى دكلدر . خلاصه عصرى بر جيت اعودي ، منتصفلردن صرك اولان و كز يدله لرله خلقلر ايتاسنده منوى وحدت بولومان ملتزدر . آتلف سانسولرنيك فاشيق بوايكي وصني حائر اوله لرنديدر .

سولر كندى عنصرلر نه خصمون مؤسسات خيريه ايفا و ادامه ايجلرني عثمانليقله مقابر كورمش ، اوزون اوزون مساهلرله ، روملر يهوديلر كندى قراسته باقيلر عثمانلر بركني عمل برحركت اولديني اوانه و ايتانه چاليشمى . بنده مقابله يته بوم ايلي غزته سنده بوحر كك عثمانليقله مقابراولديني كوسترمك ايجون يك زياده اختيار زحمت ايتدم ..... اووقت آز چوق فرقيله هيچ قانع اولمشدى كه انقلاب نوكر كيه عنصر سياسته خاتمه چكمش بوتون عناصر عثمانيه عني باراق آتنده طوبايان بر رلكه بر عثمانلق دورمسي باشلامشى . حالوكه آز مدت سكره باشلايان مؤسف حادثات يودورمك عنصر سياسته خاتمه چكك شوبه دورسون باليكس اوكا . بر بتي جريان و برديكني ميدانه چيقارمشدر . مشروطيقت تعقيب ايند ايلك آيلرده بوكون كوردكمز نتيجه قى كلف ايدمه حركت ، چونكه انقلاب نتيجه سنده بجران كچيربور دق . بجران بزده مرضى و غير طبي برحال وجوده كيردى ، بكي دوره سي بسبتون مكموس برصورتده تلق ايتك ...

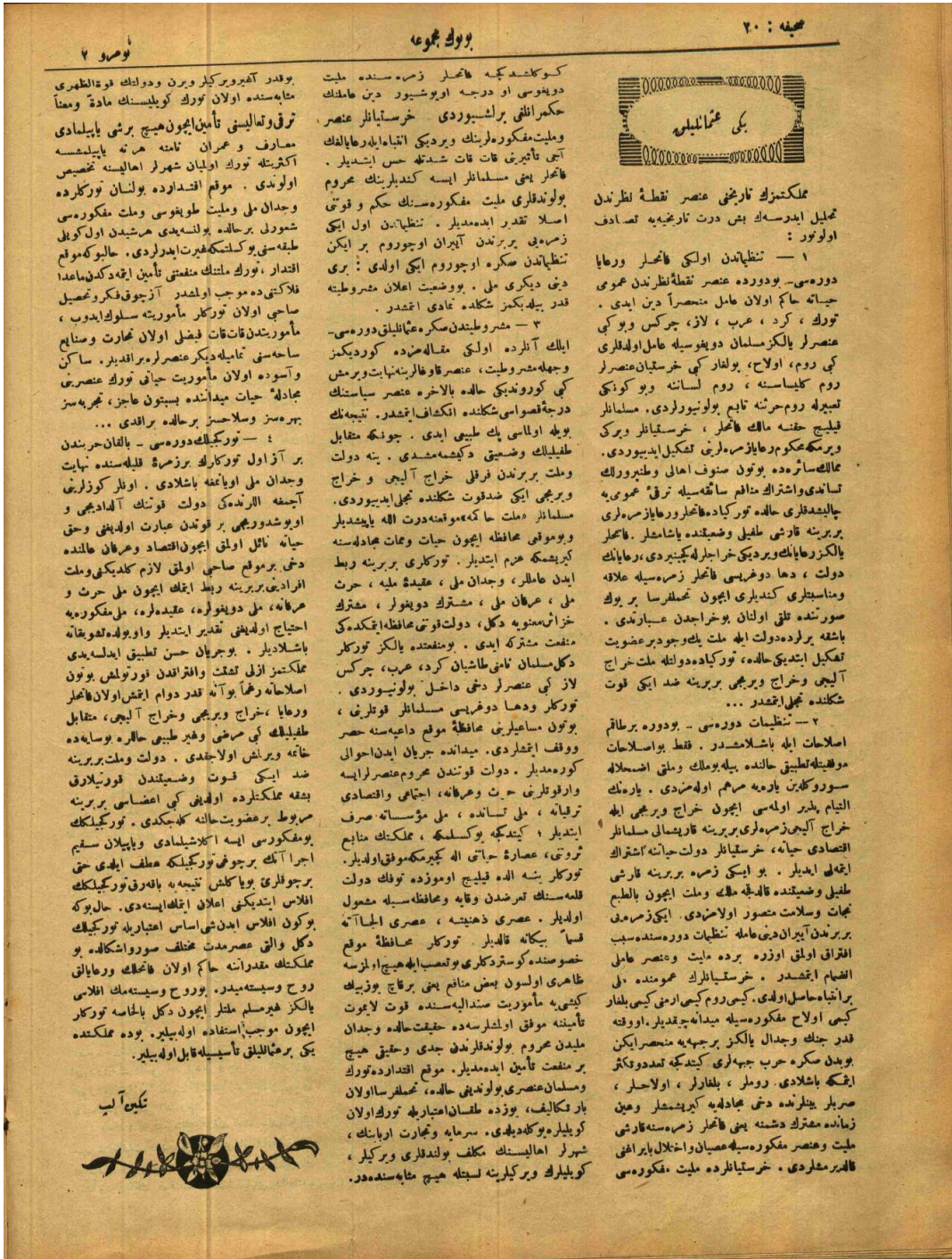
ظن ايدرمك بوكون بكي بجران دولاييسيله عني حال حاصل اولمشدر . شوقدر كه بيو دوره اتفاق عناصر دكل افتراق عناصر شكندله تجلى ايديبور . اوله ظن اولوتوروكه بو ملكتمده عصرلردن برى ياشامده و بوندى سكره ده اله اباد بر ابرجه ياشامه محكوم اولان مختلف عنصرلر آره سنده هيچ بر علاقه و مناسيت قالمشدر . باليكس بونلر دائمي صورتده جنك وجدال ايجنده ياشامه ، بربرينك ياديني يقينه محكوم بولتورلر . فقط ۱۰ نوز انقلاب باشلايان دوره تاريخيه بزه اثبات ايديبوركه بجران زماننده وقوعه كلن ايلك تظواهرات ، انكشاف آيتك بسبتون مكموسيه اوله بيلير . اتحاد عناصرله باشلايان دوره افتراق عناصره منجر اولديني كي افتراق عناصرله باشلايان دوره كده اتحاد عناصرله نتيجه نهمي نهن مستبعد اولسون ؟ بوكونكي تظواهرات افتراق جويانهك ، بجران دولاييسيله پيدا اولان مرضى برحالك نتيجه سي اولاسي احتمال بوق ؟

بوابده شمديدن قطنى صورتده بيان مطالعه به ، انكشاف آقى شمديدن تعينه قالمش ايجون كرامت ساجي اولوق لازمكلر . معمانيه بوكونكي وضعت عموميه مرضى تشكيل ايند ، اجتاي كيريرسه انكشاف آقى ايجون آز چوق بر فكر پيدا ايتك قابلد . بو فكر نه اولاييله جكني كلاچك مقاله ده تدقيق ايدمك .

تلكه آلب

GTTAD

Makale Bilgileri:	
Etik Kurul Kararı:	<i>Etik Kurul Kararından muaftır.</i>
Katılımcı Rızası:	<i>Katılımcı yoktur.</i>
Mali Destek:	<i>Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.</i>
Çıkar Çatışması:	<i>Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.</i>
Telif Hakları:	<i>Çalışmada kullanılan görsellerle ilgili telif hakkı sahiplerinden gerekli izinler alınmıştır.</i>
Article Information:	
Ethics Committee Approval:	<i>It is exempt from the Ethics Committee Approval</i>
Informed Consent:	<i>No participants.</i>
Financial Support:	<i>The study received no financial support from any institution or project.</i>
Conflict of Interest:	<i>No conflict of interest.</i>
Copyrights:	<i>The required permissions have been obtained from the copyright holders for the images and photos used in the study.</i>

MÜTAREKE DÖNEMİ OSMANLILIK TARTIŞMALARI İÇERİSİNDE TEKİN ALP VE “YENİ OSMANLILIK”